

INGLIZ TILIDAN O'ZLASHGAN SO'ZLARNING TURKIY TILIDA QO'LLANILISHI

Rasulqulova Sitora Shodmonjonovna

International school of finance and technology.

Tashkent, Uzbekistan. EFL teacher.

+99890-986-74-98. sitorarasulqulova@mail.ru<https://doi.org/10.5281/zenodo.14784259>

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz tilidan o'zlashgan so'zlarning turkiy tilimizdagi qo'llanishi bilan bog'liq jihatlarining sabablari ochib berilgan. 19-asrning oxiridan boshlab Usmonli imperiyasi davrida xorijiy so'zlar arab va fors tillariga, so'ngra fransuzchadan turk tiliga almashtirildi. Bugungi kunda ingliz tilidan o'zlashma sifatida so'zlar olinishi tabiiy hol bo'lib qolgan. Buning asosiy sabablari qatorida Angliyaning muvaffaqiyatlari, bu mamlakat bilan boshqa davlatlar munosabatlarning mustahkamlanishini ko'rsatish mumkin.

Kalit so'zlar: turkiy til, ingliz tili, o'zlasma so'zlar, olinma xorijiy so'zlar, turg'un xorijiy so'zlar, chet so'zlar, internatsional so'zlar.

USE OF WORDS ADOPTED FROM ENGLISH IN TURKISH

Abstract. This article reveals the reasons for the aspects related to the use of words borrowed from the English language in our Turkish language. From the end of the 19th century, during the Ottoman Empire, foreign words were replaced by Arabic and Persian, and then from French to Turkish. Today, borrowing words from the English language has become a natural phenomenon. One of the main reasons for this is the success of England and the strengthening of relations between this country and other countries.

Key words: Turkish language, English language, native words, derived foreign words, stable foreign words, foreign words, international words.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СЛОВ, ЗАИМСТВОВАННЫХ ИЗ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА, В ТУРЕЦКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация. В данной статье раскрываются причины аспектов, связанных с употреблением слов, заимствованных из английского языка, в нашем турецком языке. С конца XIX века, во времена Османской империи, иностранные слова были заменены арабскими и персидскими, а затем с французского на турецкие. Сегодня заимствование слов из английского языка стало естественным явлением. Одной из главных причин этого являются успехи Англии и укрепление отношений между этой страной и другими странами.

Ключевые слова: турецкий язык, английский язык, родные слова, производные иностранные слова, устойчивые иностранные слова, иностранные слова, международные слова.

Ko'p yillar oldin o'zlashma so'zlar tarzida turkiy tillarga kirgan xorijiy so'zlar mavjud bo'lsa-da, ularning aksariyati xalq tiliga to'la-to'kis singib ketmagan. Ularning katta qismi tovush, shakl va ma'noda o'zgarishga uchragan va hozirda olinma so'zlarga aylandi. Angliyaning kema qurilishidagi yetakchi mavgeyi munosabati bilan XIX asrning oxirlari, XX asr boshlariga kelib dunyodagi kam sonli davlatlardan biri bo'lgan Angliya bilan ikki tomonlama aloqalarning mustahkamlanishi bilan soni ortib borgan ingliz tilidagi so'zlar so'nggi yillarda, XXI asr ostonasidan o'tayotgan paytda, deyarli hujumga uchraganligi haqiqatdir. Ingliz-Amerika madaniyati va ingliz tilidagi so'zlarni, jumalarni muomalaga kiritish o'rtasida mushtaraklik bor.

Buning sabablari bilan bog'liq savollar tadqiqotchilarni doimo qiziqtirib kelgan. Ingliz tilidagi so'zlarini ishlatish omillari bugungi kunda ko'pchilikni qiziqtiradigan mavzu hisoblanadi.

Kishilarning ingliz tilidagi so'zlardan nutqda foydalanishining ijtimoiy omillari mavjud, albatta. So'zlashuvda, muomala-munosabatda ingliz tilidan olingan so'zlarini ishlatadigan qatlam, asosan, o'smirlarmi yoki kattalar degan qarash ham ko'pchilikni qiziqtiradi. Hatto odamlarning jinsi va ularing jumlalariga inglizcha so'zlarni kiritish o'rtasida ham mushtarak jihatlari bor.

Insonlarning fikr ifodalashida inglizcha so'zlarni ishlatishi va uning ta'lim darajasi o'rtasida bog'liklik borligi barchaga sir emas. So'zlashuvchilarning katta qismi Yevropa madaniyatiga ahamiyat berganliklari sababli jumalalarida inglizcha so'zlarni ishlatishadi, masalan, yoshlar va kattalarning ko'pgina qismi ingliz-amerika madaniyatining turkiy xalqlar madaniyatiga, shuningdek, boshqa madaniyatlarga munosabati tufayli jumalalarida ingliz so'zlarini ishlatmaslikka harakat qilishadi.

Odamlar nutqida ingliz so'zlarini ishlatish- ishlatmaslik sabablari nima? – degan savolga mantiqan javob qidirib ko'rsak. So'zlovchi tuzgan jumalarda ingliz so'zlarini ishlatishga olib keladigan sabablar orasida inglizcha so'zlar dunyo miqyosida umumiste'molda va qisqacha ekanligini aytishadi. Bu tildagi so'zlar yordamida notiq boshqa odamga aytmoqchi bo'lgan fikrlarni yaxshiroq va osonroq yetkazishga qodir. Bunday o'zlashma so'zlar iste'moli ortishiga yana bir sabab o'zbekchada aynan o'sha so'z yoki frazaning ekvivalenti mavjud emasligi, yoshlar nutqida inglizcha so'zlar chiroyli, ekzotik ovozga ega deb hisoblashlari ham shunday hodisaga sabab bo'lmoqda. Til o'rganuvchilar inglizcha so'zlarni eslab qolish oson deb hisoblashadi, bundan tashqari, inglizcha so'zlarni ishlatish zamonaviylik talabi ekanligi, inglizcha so'zlar nutqqa hayotiylik va rang bag'ishlashini e'tirof etishadi.

Qaysidir ma'noda, inglizcha so'zlar orqali xalqaro muloqot targ'ib qilishini bugungi kunda hammaga ma'lum, ammo inglizcha so'zlar o'rniga o'zbek tilidagi ekvivalentlarini ishlatish maqsadga muvofiq hodisa sanaladi. Yana bir jihat borki, inglizcha so'zlarning ishlatilishi turk tilining degeneratsiyasiga olib keladi. Ko'pchilik inglizcha so'zlarning ma'nosini bilmaydi, ingliz so'zlarini ishlatish maqtanishdan, qiziqishdan kelib chiqqan bo'lishi ham mumkin.

Bunday vaziyatda inglizcha so'zlarni ishlatish tushunmovchiliklarga olib kelishini ta'kidlash kerak. Nutqlarida, gaplar tuzishda inglizcha so'zlarning ko'p ishlatilishiga yana bir sabab ta'lim tilining ingliz tilida olib borilayotganligidir. Fikrimizni ta'lim tili to'liq ingliz tili bo'lgan xususiy va ixtisoslashtirilgan maktablar orqali dalillay olamiz. Yana bunday o'zlashma so'zlarning ortib boryotganligiga sabab sifatida oila, do'stlar, hamkasblarning ham shu tilda muloqot qilishlari yoki shu orqali jamiyatda ijtimoiy maqomi ko'rsatkichi oshishini ta'kidlaydi. Yosh bilan bog'liq holda xulosalaydigan bo'lsak, asosan, yoshlar, o'smirlar nutqida juda ko'p ingliz tilidan o'zlashgan so'zlar ishlatilishining guvohi bo'lamiz. Katta yoshdagilar nutqida bu ko'rsatkich yuqori baholanmaydi. Muloqot qiluvchilarning jinsi bilan ham bo'g'liq jihatlar mavjud. Xuddi shunday, yosh erkaklarning ma'lumotlarini yosh ayollarning ma'lumotlari bilan taqqoslasak, natija o'zgarmaydi. Biroq kattalarda vaziyat aksincha. Bu safar inglizcha so'zlarni jumllariga kiritgan odamlarning ulushi janoblar orasida yuqori. Biroq, ingliz so'zlarini ishlatish va ularni ishlatadigan shaxslarning jinsi o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri munosabat mavjudligi haqida gapirish uchun, jumllariga ingliz so'zlarini kiritgan erkaklar va ayollarning nisbatlari o'rtasida tafovut katta emas.

Insonlarning jumllarida inglizcha so'zlarni ishlatishi va uning ma'lumot darajasi o'rtasida o'xshashlik bormi? Albatta, oliy ma'lumotlilarning jumllarida ingliz so'zlaridan foydalanilsa, bu ko'rsatkich oliy ma'lumotga ega bo'lmagan kattalar orasida sezilarli yuqori ko'rsatkichni ifodalamaydi.

Kishilar ingliz so'zlarini ishlatishga majbur qiladigan sabablar orasida, inglizcha so'zlarning qisqa bo'lishi va ularni ishlatmaslikga majbur qiladigan sabablar orasida inglizcha so'zlarini ishlatish ona tilining degeneratsiyasiga olib kelishi sababi eng tez-tez keltiriladi.

Ingliz tilidagi so'zlarni jumllarga kiritishning ijtimoiy omillari orasida ingliz so'zlarini ishlatish olingan ta'limning ko'rsatkichi bo'lishining sababi va ingliz so'zlarini qo'shmaslikning ijtimoiy omillari orasida ingliz so'zlarini ishlatish insonning ijtimoiy maqomiga mos kelmasligining sababi eng tez-tez keltiriladi. Ushbu maqolada inglizcha so'zlarini, asosan, yoshlar ishlatishi aniqlandi. Yoshlarning aksariyati jumllarida inglizcha so'zlarni ishlatishlarini ta'kidlasalar-da, kattalarda bu ko'rsatkich juda past ekanligini qayd qilib o'tdik.

Biz inglizcha so'zlarini ishlatish va ularni ishlatadigan odamlarning ta'lim darajasi o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri mutanosib munosabat o'rnatilishi mumkinligini ko'rishimiz mumkin.

Oliy ma'lumotli kattalarning deyarli beshdan ikki qismi jumllarida ingliz so'zlarini ishlatadi, oliy ma'lumotga ega bo'lmagan kattalarning faqat beshdan bir qismigina ularni ishlatadi. Bu holda, odamlarning ta'lim darajasi oshgani sayin, ingliz tilidagi so'zlardan foydalanish ham oshadi. Biz tadqiqotlarimizning keyingi bosqichlarida nutqimizda tez-tez uchraydigan inglizcha so'zlarning fonetikasi bilan ma'lumotlarni yoritishni ham oldimizga maqsad qilib qo'yganmiz.

REFERENCES

1. O'zbek tilining izohli lug'ati. G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. 2022. Toshkent.
2. ANGLICISMS-WÖRTERBUCH (1993-1996): Der Einfluss des Englischer auf den deutschen Wortschatz nach 1945. Berlin / Nyu-York.
3. BUSSMANN, Hadumod (1983): Lexikon der Sprachwissenschaft, Kröner Verlag, Stuttgart.
4. CARSTENSEN, Broder (1975): "Borrowing processes", Broder Carstensen/Hans Galinsky, Amerikanismen der deutschen Gegenwartssprache: Entlehnungsprozesse und ihre stilistische Aspekte (Heidelberg, pp.11-32)
5. DRUBE, Herbert (1980): The Anglo-American Foreign Word in German since 1945, German Language of the Present, Reclam, Stuttgart.
6. ERSOYLU, Halil (1944): "Western Origin Words", Turkish Language Monthly Language Journal, 509, p.375-384.
7. FINK, Hermann (1997): Anglizismen in der Sprache der neuen Bundesländer. Eine Analyse zur Verwendung und Rezeption; Frankfurt/M..